

Zpráva z provedené opravy varhan v děkanském kostele sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové nad Labem

Na přelomu května a června roku 2018 byla na objednávku farnosti provedena údržba varhan v děkanském kostele sv. Jana Křtitele ve Dvoře Králové nad Labem. Práce oprav byly vedeny v duchu zachování stávajícího stavu nástroje, nejnětější dílčí opravy byly prováděny tak, aby byla zachována hmotná podstata nástroje, aby byly odstraněny závady, které překážely používání varhan jako hudebního nástroje k liturgii. Termín prováděných byl stanoven tak, aby bylo možné na varhanách provést poslední koncert Klubu přátel hudby pořádaný Městským kulturním střediskem Hankův dům. Opravy provedl varhanář Vít Mišoň z Mladých Buků ve spolupráci s varhaníkem kostela Vojtěchem Jonášem. Při prohlídce byly zjištěny některé nové skutečnosti, které nyní zaznamenávám a předkládám.

Charakteristika a historie nástroje

Varhany děkanského kostela jsou dílem krnovského podniku Rieger opus 2623 z roku 1934. Ke zhotovení skříní byla částečně použita prospektová pole z předchozího nástroje, jež stavěl F. P. Horák v roce 1776. Symetričnost skříní hlavního stroje narušuje žaluziová skřín pro II. manuál a část pedálu, která tvoří nevzhledné rozšíření do levé boční lodi kostela. Žaluzie je kryta původními mřížovými výplněmi, které kryly soustavu klínových měchů Horákových varhan. To je patrné z dobové fotografie.

Nástrojová část varhan je dvoumanuálové koncepce s pedálem pneumatické soustavy s tzv. taštičkovými vzdušnicemi. Hrací stůl je umístěn ve středu kůru mezi varhanními skříněmi hlavního stroje tak, že varhaník sedí čelem do kostela a vzadu za sebou má západní okno. Rozsah manuálů je C-g³ (56 tonů) a pedálu je C-f¹ (30 tonů). Vzdušnice II. manuálu má prostavěnou superspojku na 68 tónů. Dispozice je původní, označení sklopek odpovídá píšťalovému fondu. Současná dispozice:

I. Manuál

Bourdon 16'
Principál 8'
Flauto Duplo 8'
Bourdon 8'
Salicionál 8'
Oktáva 4'
Flauto Duplo 4'
Quinta 2 2/3'
Oktáva 2'
Progressio harm. 5x
Tromp. Harm. 8' (trsm.)
Hoboj 8' (trsm.)

II. Manuál

Quintadena 16'
Principál 8'
Fl. Amabile 8'
Gamba 8'
Aeolina 8'
Vox coelestis 8'
Italský principál 4'
Flauto amabile 4'
Nasat 2 2/3'
Kornet 3-5x
Cymbál 3x
Tromp. Harm. 8'
Hoboj 8'

Pedál

Principálbas 16'
Subbas 16'
Echobas 16'
Principál 8'
Basflétna 8'
Cello 8'
Quinta 5 1/3'
Principál 4'
Tromp. Harm. 8' (trsm.)

Spojky a pomocná zařízení: I/I 4', II/I 16', 8', 4', II/II 16', 4', I/P 8', 4', II/P 8', crescendo, žaluzie, tremolo, 2 volné kombinace, pevné kombinace.

Vzduchové hospodářství je tvořeno dvěma skladovými měchy, jeden je umístěn v pravé skříní (po pravé ruce sedícího varhaníka) a zajišťuje tlak pro I manuál a dva rejstříky pedálu, je vybaven čerpacím měchem pro případ výpadku elektrického proudu. Druhý měch je regulátorem pro II. manuál v žaluzii a velký pedál se zbytkem pedálových hlasů. Ventilátor je umístěn v tlumící skříní vedle varhan na kůru.

Hrací stůl a traktura jsou tlakového systému standardně provedené, vzdušnice mají taštičkové ventily umístěné svisle a jsou tedy výpustné. Ke konverzi impulsu z tlaku na výpust dochází v posledním stupni posilovacího mezirelé. Rozvod výpustného impulsu je zajištěn klasickou tónovou lištou, jen bez membrán, z níž jsou vyvedeny otvory do taštičkových ventilů příslušných tónů v jednotlivých rejstříkových kancelách. Píšťaly jsou povětšinou z produkce firmy Rieger vyrobené standardními způsoby v provedení, konstrukci a vzhledu, která odpovídá době vzniku. Většina píšťal je opatřena ladicími prstenci, pouze píšťaly nejmenší kategorie jsou laděny stučkou. Při prohlídce v rámci prací bylo učiněno zjištění, že se ve varhanách objevují i řady píšťal prokazatelně starší produkce. Oktáva 2' z II. manuálu je starší prací podle mého odhadu kolem roku 1800. Délka noh je 150mm, stejně jako u ostatních píšťal, ačkoli stojí v nižších lavičkách. Píšťaly nesou stopy oprav, jak letování, tak vyrovnávání na formě. Na prohlížených vzorcích byly retušovány dva nápisy označení, aktuálně platný tón je vyražen drobnou raznicí. Řada není kompletní, velká oktáva je nová a v průběhu řady jsou již další dvě píšťaly vsazené z jiných zdrojů, jedna z nich je vidět na první pohled,

neboť má podstatně delší nohu. Další řadou, která pochází z dřívějších varhan je Flauto duplo, což je konstrukcí od C-h dřevěný kryt od c^1-h^2 flétna trubicová, poslední píšťaly otevřené v kovu. Dřevěné píšťaly jsou strašně prací, nelze vyloučit i před rokem 1800 (krátká noha z dřikem čtvercového průřezu zadlabaného do jádrové komory). Píšťaly mají novou, šroubovanou předkryvku, přiklizené boční vousy, zvýšený výřez, nové zátky, v trubicové konstrukci ještě s dřevěnou soustruženou trubicí a jsou opatřeny pigmentovým nátěrem. Již v době vzniku nátěru byly poškozeny červotočem. Quinta 2 2/3' I. manuálu je taktéž řadou s historií starší než jsou současné varhany. Quinta nese stopy značení s velkými písmeny v jiné než velké oktávě, což by napovídalo původu z mixtury, má prokazatelně zaletovaná ladítka, a je taktéž opatřena prstenci. Které, a jestli vůbec některé z píšťal mohou pocházet z Horákových varhan nejsem schopen jednoznačně říci. Nebyl proveden zevrubný průzkum, ani podrobné srovnání způsobu cínařské práce mezi rejstříky ani s dochovanou produkcí Horákovy dílny.

Každé období krnovské firmy má jistá specifika a oblíbené, či zavedené postupy a královédvorský nástroj není výjimkou. Je však s podivem, že například v I.manuálu, který je rozdělen do dvou skříní a má poměrně dost prostoru zvláště na výšku, je ve spodních oktávách obou fléten použito krytých píšťal. Umístění Oktávy 4' a Oktávy 2' do s pohledu varhaníka levé skříně k Bourdonu 16' mi přijde nešikovné. Na píšťaly nelze při ladění dosáhnout přes hradbu dřevěného Bourdonu. Nehledě na to, že výhodný ladící rejstřík Oktáva 4' stojí mimo hlavní vzdušnici a ladění podle ní je vzdáleností značně ztíženo. Vzdušnice hlavního manuálu je utopená pod úroveň prospektu a zejména píšťaly diskantu vyznívají mezi plné plochy skříňových výplní a říms. Druhý manuál v žaluzii je úplně mimo zvukovou kontrolu varhaníka a i to je zřejmě důvod, který organolog V.Uhlíř hodnotí slovy: „Po zvukové stránce nesplňuje očekávání.“

Provedené opravy

Varhany v průběhu let procházely běžnými opravami a údržbou převážně z rukou laických amatérů z řad varhaníků či nadšenců. V předlistopadových poměrech to byla běžná praxe a nebyly vedeny žádné záznamy nebo zprávy. O opravě je ve hracím stole nalepený štítek z 80. let 20. století, od družstva zabývajícího se opravami hudebních nástrojů v České Lípě. Co se na varhanách dělo v této době nelze přesně určit. Je však zřejmé, že byly v minulosti opravovány ventilové míšky (taštičky) protože se jako membrány vyskytují dva druhy materiálu. Jeden jemnější, zažloutlý a podstatně více vetší, než druhý bělejší a tužší. Dřevěná jádra taštiček mají na sobě stíny od jiného olepení membránou. Krycí papír na rejstříkových kancelách nese stopy prořezávání a výsprav, což svědčí o zásazích do vzdušnic.

Oprava roce 2018 měla za cíl zejména připravit nástroj ke koncertu tzn. naladit a vyregulovat. Dle finančních možností započít s čištěním a údržbou a opravou problematických součástí. Ve druhém manuálu byly demontovány píšťaly na kornetové vzdušnici, očištěny píšťalnice, lavičky, stojánky. Na lavičce kornetu bylo sklíženo kostním kličem poškození způsobené zřejmě proslápnutím v minulosti. Štoky, lavičky i stojánky byly konzervovány roztokem lignofixu v ethanolu a napuštěny naředěnou fermeží, která byla po vsáknutí z povrchů setřena. V kanálech byla provedena kontrola taštiček, nefunkční byly opatřeny novou blánou a těsníci prvky podle původního vzoru (filc a kůže). U taštiček zůstaly původní: dřevěné jádro, pružinka, vymezovací oříšek s vrutem i přešpánová ventilová podložka. Montáž taštiček byla provedena nalepením kostním kličem stejně jako lepení membrány i těsnění. Tím je zajištěna plná reverzibilita, neboť klič je pomocí parního čištění plně odstranitelný. Upevňovací vruty píšťalnic byly v začátcích napadeny korozi, byly očištěny a konzervovány mikrovoskem na konzervaci kovů. Kornetová vzdušnice byla sesazena, osazena píšťalami, které byly naladěny. Změny v intonaci, zesilování, zeslabování rejstříků prováděny nebyly. Na posilovačích v celých varhanách bylo nutné vyměnit několik prasklých membrán v celkovém počtu 10 ks. Zbytek nástroje byl pouze naladěn v mezích možností, výška a^1 byla naměřena při aktuální teplotě 436 Hz a temperatura podle ladičky Korg OT 120 vykazovala podle očekávání hodnoty nejvíce se blížící rovnoměrnému ladění, které bylo zvoleno. Stav ladění už nedovoloval bez výhrad přijmout temperaturu v nástroji obsaženou. Dílčí závady v podobě nehrajících, přeznívajících či naopak stále hrajících píšťal na ostatních vzdušnicích byly eliminovány reverzibilním přerušením přítoku vzduchu do píšťal. Odstranění těchto závad z finančních a časových důvodů se odsouvá do dalších etap. Zdemolované jazykové píšťaly byly z varhan a volně poházené po skříních na kůru odstraněny, zabaleny do krabic a uloženy do depozitu pod podlahou kůru k rukopisné kobce, aby nedocházelo k jejich dalšímu poškození, či ztrátě.

Závěr

Tato zpráva v bodech o původu historii a charakteristice nástroje vychází ze zprávy z roku 2014. Všechny nové poznatky, které byly učiněny při zásahu v roce 2018, stejně jako způsob provedení zásahu je zde popsán. Výhled, jakým způsobem lze podle mého soudu dále postupovat je naznačen povahou zásahu a popsán v minulé zprávě.

V Mladých Bukách 18. 6. 2018

Vít Mišoň varhanář